

ՄԱՐԻԱՄ Վ. ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ

ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, ք. գ. թ.

mariamhovsepian@mail.ru

ID 0009-0005-9696-4246

DOI:10.59523/1829-4596.2025.1(30)-110

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻ
ԱՆԴՐԱԴԱՐՁԸ «ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ» ՕՐԱԹԵՐԹՈՒՄ
(1918-1920)***

Ամփոփում

Հայաստանի Առաջին Հանրապետության առջև ծառացած էին բազմաթիվ խնդիրներ: Սովը, համաճարակը, հիվանդությունները, աղքատությունը և գաղթականների առկայությունը գումարվում էին նորաստեղծ երկրի գոյատևմանը սպառնացող աշխարհաքաղաքական բարդ իրավիճակին: Տնտեսական հիմնահարցերի լուծման համար անհրաժեշտ էր դիվանագիտական և գործնական կապեր հաստատել Հայաստանի հանդեպ ոչ այնքան բարյացակամ, ավելի շուտ՝ թշնամաբար տրամադրված հարևան պետությունների հետ: Պետականաշինությունը զրոյից էր սկսվում, և սխալներն ու թերություններն անխուսափելի էին: 1918-1920 թթ. հաղթահարելով հաճախ անլուծելի համարվող դժվարությունները՝ Հայաստանի Առաջին Հանրա-

** Ներկայացվել է 20.II.2025 թ., գրախոսվել է 25.II.2025 թ., ընդունվել է տպագրության 20.VI.2025 թ.:*

պետության իշխանությունները կարողացան հաջողություններ գրանցել գրեթե բոլոր բնագավառներում և, մասնավորապես, սոցիալ-տնտեսական ոլորտում: Այս դժվարին ուղին արտացոլվել է ոչ միայն հանրապետական մամուլի էջերում, այլև Կ.Պոլսում հրատարակված հայկական պարբերականների, այդ թվում՝ «Ճակատամարտ» օրաթերթի հրապարակումներում: Այս թերթն աչքի էր ընկնում իր օբյեկտիվ ու անաչառ վերաբերմունքով հանրապետության ղեկավարների աշխատանքը ներկայացնելիս և վերլուծելիս: Աշխատակիցների առավելապես ներողամիտ վերաբերմունքը նկատվող թերացումների ու սխալների նկատմամբ պայմանավորված էր հայոց պետականությունը պահպանելու ցանկությամբ: Խմբագրակազմը կարծում էր, որ տարածաշրջանում բարենպաստ քաղաքական հանգամանքների դեպքում Հայաստանի ղեկավարները ժամանակի ընթացքում կկարողանային լուծումներ գտնել ներքին ու արտաքին մարտահրավերների համար:

Քանալի բառեր¹ Մուդրոսի զինադադար, Հայկական հարց, պոլսահայ պարբերականներ, Հայաստանի Առաջին Հանրապետություն, «Ճակատամարտ» օրաթերթ, սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրներ, Անկախության փոխառություն, Անդրհայկական երկաթուղի:

Ներածություն

1918 թ. հոկտեմբերի 30-ին կնքված Մուդրոսի զինադադարից՝ հետո Օսմանյան կայսրության մայրաքաղաքում

¹Թուրքիայի Հանրապետության պատմություն. 2014, 13:

հնարավորություն էր ստեղծվել հրատարակելու հայկական պարբերականներ: Դրանց մեծ մասն անդրադառնում էր հայության երկու հատվածներին մտահոգող տարաբնույթ ու կենսական հիմնահարցերին, ներկայացնում էին ցեղասպանության վերապրողների հուշերը, նրանց առօրյա խնդիրները և ազգային կառույցների կողմից իրականացվող հայապահպան ու որբախնամ աշխատանքները²: Առանձնահատուկ ուշադրության էին արժանանում Հայաստանի Առաջին Հանրապետության կյանքին նվիրված թղթակցությունները: Հայաստանի Առաջին Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական անցուդարձի մասին իր ամենօրյա հրապարակումներով առավել ամբողջական պատկերացում էր տալիս այն օրերին հայության շրջանում բարձր վարկանիշ ունեցող «Ճակատամարտ» օրաթերթը³: Դրանց միջոցով այսօր հնարավորություն ունենք օբյեկտիվ պատկերացում կազմելու, թե ցեղասպանությունից փրկված արևմտահայության մտավոր սերունդի ներկայա-

²Խառատյան. 2015, 488:

³«Ճակատամարտ» օրաթերթը լույս է տեսել Կ. Պոլսում 1918-1924 թթ.: Այն կուսակցական հրատարակություն չի եղել, թեև հրատարակվել է ՀՅԴ աջակցությամբ: Այս օրաթերթի հիմնադիրները ՀՅԴ անդամներ էին, որոնք ցանկանում էին այդ պարբերականը դարձնել 1909-1915 թթ. Կ. Պոլսում տպագրված ՀՅԴ Արևմտյան բյուրոյի «Ազատամարտ» պաշտոնաթերթի իրավահաջորդը: Պարբերականի խմբագիրը Հակոբ Սիրունին էր (Ճուլյան), պատասխանատու տնօրենները Շավարշ Միսաքյանն ու Մանուկ Ասլանյանն էին, իսկ արտոնատերը Վրթանես Մարտիրոսյանն էր: Ունեցել է երեք անվանում՝ «Արիամարտ», «Արդարամարտ» և «Ճակատամարտ» (Հովսեփյան. 2009):

ցուցիչներն ի՞նչ դիրքորոշում էին որդեգրել Հայաստանի Առաջին Հանրապետության և հայոց պետական կառույցների իրականացրած ներքին ու արտաքին քաղաքականության նկատմամբ: Այս տեսանկյունից կարող ենք փաստել, որ վերլուծական հոդվածների և առաջնորդող խմբագրականների մեջ կան սկզբնաղբյուրային կարևորություն ունեցող հրապարակումներ, որոնք հայ հասարակության երկփեղկվածության, հաճախ՝ պառակտվածության ու անմիասնականության ապացույց են:

Մեզանում այս թեմայի վերաբերյալ առկա է բավականաչափ հետաքրքիր հարցադրումներ պարունակող գրականություն: Հատկապես վերջին տասնամյակներին հրատարակվածների մեջ նորովի են վերլուծված 1918-1920 թթ. տարածաշրջանային իրադարձությունները, պետականության վերստեղծման հանգամանքները, պետականաշինության դժվարությունները, անկախության կորստին նպաստող աշխարհաքաղաքական անբարենպաստ հանգամանքներն ու իրադարձությունները, ինչպես նաև՝ այդ ամենի խորքային պատճառները⁴: Մեր ուսումնասիրության շրջանակում դրանց կանդրադառնանք՝ հիմնվելով առավելապես «Ճակատամարտի» վերլուծական հոդվածների վրա:

«Ճակատամարտի» մոտեցումները Հայաստանի Առաջին Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական հիմնահարցերին

⁴Գալստյան Ս. 2023; Հակոբյան Ա. 2005, Պետրոսյան Գ. 2003:

«Ճակատամարտի» էջերից վեր է հառնում հայաստանյան օրերի քրոնիկոնը: Բերենք օրինակներ: «Հայաստանի ազգաբնակչութիւնը զոհ կ'երթայ քաղցին ու բժաւոր ժանտատենդի համաճարակին: Օրական մօտ 2000 մարդ կը մեռնի»⁵, - կարդում ենք Հայաստանի խորհրդարանի նախագահ Ա. Սահակյանի՝ թերթում տպագրված դիմումի մեջ, որը նա ուղարկել էր դաշնակից երկրների խորհրդարանների նախագահներին: Թերթը Թիֆլիսի «Հառաջ» թերթից արտատպել էր Հայաստանի ներքին գործերի նախարար Ա. Խատիսյանի հայտարարությունը երկրի իրավիճակի վերաբերյալ⁶: Հ. Մանուկյանը «Ճակատամարտին» ուղարկած թղթակցության մեջ ներկայացնելով Հայաստանի սոսկալի կենսապայմանները՝ փաստում էր, որ հարևան Վրաստանն ու Ադրբեջանը որդեգրել էին հակահայ քաղաքականություն: «Վրաստանի «դէմոկրադիկ» կառավարութիւնը, օգտուելով իր աշխարհագրական դիրքէն, փակեր է բոլոր ճամբաները Հայաստանի համար և թոյլ չի տար, որ մէկ ֆունտ ալիւր և երկու ֆունտ կենսամթերք իր սահմաններէն ներս մտնէ ու Հայաստան երթայ»⁷, - գրում էր թերթի թղթակիցը:

1919 թ. ապրիլին թերթը տեղեկացնում էր, որ «մթերքներ շատ-քիչ կը ստացուին»⁸: Մեծ էր գործազուրկ նպաս-

⁵«Ճակատամարտ». 1919, № 110:

⁶«Ճակատամարտ». 1919, № 110:

⁷«Ճակատամարտ». 1919, № 84:

⁸«Ճակատամարտ». 1919, № 120:

տառուների թիվը⁹: Սոցիալական անտանելի պայմանները հատկապես սուր էին զգում Հայաստանում ապաստան գտած արևմտահայ գաղթականները, որոնք զրկվել էին տունուտեղից, ապրուստի միջոցներից¹⁰:

Թերթի 1919 թ. մարտի 20-ի համարում տպագրված էր Հայաստանի ներքին գործերի նախարար Ա. Խատիսյանի հայտնած լուրը երկրում տիրող կացության մասին: Դրա համաձայն՝ մեկ օրում Երևանում հավաքել էին 41 սովամահ եղածների դիակներ¹¹: Ապրիլի 3-ին Երևանից կառավարական աղբյուրից ստացված հավաստի լուրով հայտնում էին համաճարակը կիսով չափ նվազելու մասին¹²: Բացի այդ՝ նշվում էր, որ Անգլիան և Միացյալ Նահանգներն սկսել էին կանոնավոր կերպով պարեն ներմուծել Հայաստան¹³: Մեկ ամիս անց «Ճակատամարտ» «Աշխատավոր» թերթից արտատպել էր Հայաստանի Առաջին Հանրապետության պարենավորման նախարար Բ. Վերմիշյանի պարզաբանումը, որտեղ նա հանգամանորեն ներկայացրել էր երկրի կարգավորվող պարենավորման վիճակը¹⁴:

Պետական կառույցների ձևավորումը, ծրագրերն ու աշխատանքները, խնդիրներն ու դրանց վերացման ուղղությամբ գործադրվող ջանքերը գտնվել են «Ճակատա-

⁹Գալստյան. 2023, 44:

¹⁰Հովսեփյան. 2020, 84-86:

¹¹«Ճակատամարտ». 1919, № 110:

¹²«Ճակատամարտ». 1919, № 120:

¹³«Ճակատամարտ». 1919, № 120:

¹⁴«Ճակատամարտ». 1919, № 193:

մարտի» ուշադրության կենտրոնում: Թղթակցության, վերլուծական հոդվածի, հարցազրույցի, հեռագրի ու նամակի, հաճախ նաև հայաստանյան ու Թիֆլիսում տպագրվող հայ մամուլից արված արտատպումների միջոցով թերթը փորձել է իր ընթերցողներին օբյեկտիվ պատկերացում տալ Հայաստանի Առաջին Հանրապետության կյանքի, հոգսերի ու դժվարությունների մասին: Եթե 1918-1919 թթ. թերթում հիմնականում սովին, համաճարակներին, ապրուստին, նիստուկացին առնչվող նյութերն էին գերակշռում, որոնք զուգորդվում էին արտաքին աշխարհի հետ նորանկախ երկրի անփորձ քայլերը, հարևան երկրների ռազմական հարձակումների դիմագրավումը ներկայացնող հրապարակումներով, ապա 1920 թ. «Ճակատամարտը» նաև արձանագրում էր որոշակի հաջողություններ տարբեր ոլորտներում: Այդ բովանդակությամբ նյութերն ամփոփվում էին «Կյանքը Հայաստանի մեջ», «Լուրեր Հայաստանեն», «Կացությունը Հայաստանի մեջ», «Վերջին ժամ», «Արձագանք Հայաստանեն», «Արարատյան սուրհանդակ» խորագրերի ներքո:

Հայաստանի Առաջին Հանրապետության հաջողությունների արձանագրումը «Ճակատամարտի» հրապարակումներում

1920 թ. «Ճակատամարտը» ներկայացնում էր Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական կյանքի տարբեր ոլորտներում կատարված դրական տեղաշարժերը և դրանց հետևանքով մարդկանց կենցաղում գրանցված աստիճանական փոփո-

խությունները: Մարտի 9-ին թերթում «Արձագանք Հայաստանեն» խորագրի ներքո զետեղված լուրերը վկայում էին երկրի տնտեսական ակտիվացող կյանքի մասին: Այդ տեղեկատվության համաձայն՝ ելմտական նախարարությունը տրանզիտային պայմանագրերի հիման վրա սկսել էր մեծ քանակով տարբեր ապրանքներ ստանալ Բաթումից¹⁵: Առաքված կաշվե կոշկեղենը, էլեկտրական լամպերը, լուցկին, թուղթը և այլ ապրանքները ժողովրդին էին վաճառվում հիմնականում կոոպերատիվների միջոցով¹⁶: Կառավարությունը սերմացու էր ձեռք բերում «փոխանակութեան միջոցով Պարսկաստանից և կովկասեան երկրներից»¹⁷: Սերմանման կոմիտեները սերմացուի դիմաց տալիս էին դրամ, ալյուր, շաքար և օճառ¹⁸:

1920 թ. մայիսին թերթը տպագրել է Հայաստանի Առաջին Հանրապետության արդեն նախկին վարչապետ Ա. Խատիսյանի վերջին զեկույցը խորհրդարանում, որում ներկայացվել էր երկրի նաև պարենային վիճակը¹⁹: Նա նշել էր, որ պարենի պաշարները չէին բավարարում պահանջարկը, քանի որ Ռուսաստանից տևական ժամանակ ալյուր չէին կարողանում ստանալ, իսկ Միացյալ Նահանգների ուղարկած ալյուրով բարձված նավերն ուշանում էին: Հացի չափաբաժինն իջեցվել էր քառորդ ֆունտի²⁰: Ա.

¹⁵«Ճակատամարտ». 1920, № 398:

¹⁶«Ճակատամարտ». 1920, № 398:

¹⁷«Ճակատամարտ». 1920, № 398:

¹⁸«Ճակատամարտ». 1920, № 398:

¹⁹«Ճակատամարտ». 1920, № 460:

²⁰«Ճակատամարտ». 1920, № 460:

Խատիսյանը միևնույն ժամանակ վստահեցրել էր, որ կառավարությունն անում էր հնարավորը՝ պարենավորման ճգնաժամը հաղթահարելու համար²¹: Թերթը նաև տեղեկացնում էր, որ հանքարդյունաբերությունը զարգացնելու համար կառավարությունը դրամական մրցանակներ էր սահմանել տարբեր հանքերի տեղերն առաջինը պետությանը հայտնողների համար²², քանզի պետականացվել էին հողի մեջ գտնվող բոլոր հարստությունները²³: «Ճակատամարտը» 1920 թ. գարնանը լուրեր էր տպագրում Հայաստանում բացվող գործարանների և ձեռնարկությունների մասին²⁴:

1920 թ. հունիսի 13-ին թերթը հայտնում էր Հայաստանի տնտեսական կյանքի բարվոքմանն առնչվող 3 կարևոր լուր. ամերիկյան ալյուրի առաջին մասը հասել էր Երևան, կառավարությունն «Անկախության փոխառությունը» կնքելու համար հաստատել էր ելմտական նախարարության առաջարկած օրինագիծը, հայկական փոքր վարկային հիմնարկների միությունը կառավարությունից որպես նպաստ ստացել էր 40 միլիոն ռուբլի և գործում էր «Հայ վարկ» անունով²⁵:

1920 թ. օգոստոսի մեկին Երևանում և Թիֆլիսում տեղի է ունենում «Անկախության փոխառության» ծրագրի բա-

²¹«Ճակատամարտ». 1920, № 460:

²²«Ճակատամարտ». 1920, № 426:

²³«Ճակատամարտ». 1920, № 426:

²³ «Ճակատամարտ». 1920, № 426:

²⁴«Ճակատամարտ». 1920, № 426:

²⁵«Ճակատամարտ». 1920, № 477:

ցումը: Այդ առիթով Թիֆլիսում եղած հայկական բոլոր միություններն ու կազմակերպությունները հանդես են գալիս կոչով, որը տպագրել էր «Ճակատամարտը»²⁶: «Վերջին ժամ» բաժնի լուրը ներկայացնում էր, թե որքան ջերմ ու ոգևորիչ մթնոլորտում էր անցել Հայաստանի անդրանիկ փոխառության հանդիսավոր բացումը²⁷: Առաջին անձը մուտք էր արել 50.000 ռուբլի²⁸: Օգոստոսի 5-ին թերթում տպագրված թղթակցությունը ներկայացնում էր «Անկախության փոխառության» ծրագրի կենսագործման մանրամասները²⁹: «Անկախության փոխառությանը» մասնակցում էին հայկական գրեթե բոլոր գաղթօջախները: Թերթն էլ 1500 ոսկի էր հատկացրել, ինչն աշխատակիցների մեկամսյա աշխատավարձի հանրագումարն էր³⁰:

«Ճակատամարտը» գրում էր, որ աշխարհաքաղաքական նպաստավոր պայմանների դեպքում Հայաստանի Առաջին Հանրապետությունը կարողանալու էր դուրս գալ սովի և համաճարակների, աղքատության ու անգրագիտության ճիրաններից: Թերթն այս կապակցությամբ տպագրում էր վերլուծականներ և ոլորտին քաջատեղյակ մասնագետների առաջարկները պարունակող գիտական հոդվածներ: Կատարում էր արտատպություններ հիշյալ թեմաներով: Ուշագրավ է 1920 թ. պարբերականում արտատպված երկմասանի այն հոդվածը, որի հեղինակ Գրի-

²⁶«Ճակատամարտ». 1920, № 524:

²⁷«Ճակատամարտ». 1920, № 524:

²⁸«Ճակատամարտ». 1920, № 524:

²⁹«Ճակատամարտ». 1920, № 520:

³⁰«Ճակատամարտ». 1920, № 541:

գոր Աղաբաբյանը հանգամանորեն ներկայացնում էր երկրի տնտեսական առաջընթացին անհրաժեշտ իրական ճանապարհները³¹: Նրա պնդմամբ՝ երկրի տնտեսական անկախության հիմքը կազմող արդյունաբերությունը և հանքային պաշարների հարստություններն անդամալուծվել էին թուրքերի, թաթարների և վրացիների կողմից՝ դեպի ծով ելքի վրա արգելք կամ հսկողություն դնելու հետևանքով³²: Նա առաջարկում էր այս տնտեսական շրջափակման թնջուկը լուծել՝ Հայաստանին տրամադրելով ազատ տրանզիտ Անդրկովկասյան երկաթուղով, որն իրար էր կապում Բաթումն ու Բաքուն՝ Սև և Կասպից ծովերի միջև³³: Առաջարկում էր նաև կառուցել ու միջազգայնացնել մի նոր՝ Անդրհայկական երկաթուղի³⁴: Այն «կարճ գիծով մը ծովուն պիտի կապէր երկրին ճարտարարուեստական, երկրագործական և հանքային հարստութիւնները, միեւնոյն ատեն այս գիծը թրանզիթի զօրաւոր միջոց մը պիտի ըլլայ Պարսկաստանի և Պաքուի արտադրութեանց համար, պիտի հասնի Սև և Կասպից ծովերուն»³⁵: Հողվածագրի կարծիքով՝ այս երկաթուղին կառուցվելուց հետո կարող էր դառնալ Հայաստանի Հանրապետության անկախության կենսական երաշխավորը³⁶:

³¹«Ճակատամարտ». 1920, №№ 503, 504:

³²«Ճակատամարտ». 1920, № 503:

³³«Ճակատամարտ». 1920, № 503:

³⁴«Ճակատամարտ». 1920, № 503:

³⁵«Ճակատամարտ». 1920, № 503:

³⁶«Ճակատամարտ». 1920, № 503:

Եզրակացություններ

Ամփոփելով՝ կարելի է եզրակացնել հետևյալը. «Ճակատամարտը» հիմնականում անաչառ է անդրադարձել Հայաստանի Առաջին Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրներին, բայց կառավարության աշխատանքում նկատվող բացերին ու թերություններին ներողամտորեն է մոտեցել, ինչը պայմանավորված էր խմբագրակազմի կուսակցական դիրորոշումներով³⁷: Թերթը վստահ էր, որ աշխարհաքաղաքական բարենպաստ հանգամանքների դեպքում Հայաստանի Առաջին Հանրապետությունը կարողանալու էր հաղթահարել սոցիալ-տնտեսական դժվարությունները, ինչին թերթը փորձում էր օգտակար լինել իր վերլուծական և գիտատեղեկատվական հոդվածների միջոցով: Պարբերականը Հայաստանի կայացման գործում մեծ տեղ էր հատկացնում համահայկական աջակցության ծրագրերին և, մասնավորապես, «Անկախության փոխառություն» ծրագրին:

Գրականություն/References/Литература

1. **Գալստյան Ս.** 2023, Հայաստանի Առաջին Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական դրությունը 1918–1920 թվականներին (ըստ ՀՊԹ-ի նյութերի), Երևան, Հայաստանի պատմության թանգարանի հրատ., 269 էջ:

³⁷Հակոբյան. 2005:

- Galstyan S.** 2023, The Socio-Economic Situation of the First Republic of Armenia (1918–1920) (Based on History Museum of Armenia Materials). Yerevan, History Museum of Armenia Publishing, 269 p.
2. Թուրքիայի Հանրապետության պատմություն 2014, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 396 էջ:
History of the Republic of Turkey 2014, Yerevan, YSU Publishing, 396 p.
3. **Խառատյան Ա.** 2015, Արևմտահայ մամուլն իր պատմության ավարտին (1900-1922), Երևան, ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի հրատ., 534 էջ:
Kharatyan A. 2015, The Western Armenian Press at the End of Its History (1900-1922). Yerevan, Publication of the Institute of History of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, 534 p.
4. Կրթամշակութային կյանքը Հայաստանի Առաջին Հանրապետության տարիներին (գիտաժողովի նյութեր) 2018, Երևան, Համազգային հայ կրթական և մշակութային միության հրատ., 279 էջ:
Proceedings of the Conference Educational and Cultural Life During the Years of the First Republic of Armenia 2018, Yerevan, Hamazkayin Armenian Educational and Cultural Association Publishing, 279 p.
5. **Հակոբյան Ա.** 2005, Հայաստանի Հանրապետության պարբերական մամուլի պատմություն 1918-1920 թթ., Երևան, 64 էջ:
Hakobyan A. 2005, History of the Periodical Press of the Republic of Armenia (1918-1920), Yerevan, 64 p.
6. Հայաստանի Հանրապետության պառլամենտի օրենքները (1918-1920 թթ.) 1998, Երևան, Ազգային

Ժողովի հրատ., 506 էջ:

Laws of the Parliament of the Republic of Armenia (1918-1920) 1998, Yerevan, National Assembly Publishing, 506 p.

7. **Հովսեփյան Մ.** 2009, ՀՅԴ Կ.Պոլսի պարբերական մամուլը (1909-1924 թթ.), Երևան, ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի հրատ., 194 էջ:

Hovsepyan M. 2009, The Armenian Revolutionary Federation Dashnakcutyun (ARFD) Press in Constantinople (1909-1924), Yerevan, Publication of the Institute of History of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, 194 p.

8. **Հովսեփյան Մ.** 2020, Հայ գաղթականների և որբերի հիմնախնդիրները Կ. Պոլսի «Ճակատամարտ» օրաթերթում (1918-1923 թթ.), Երևան, ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի հրատ., 192 էջ:

Hovsepyan M. 2020, The Issues of Armenian Refugees and Orphans in the "Chakatamart" Daily Newspaper (1918-1923), Yerevan, Publication of the Institute of History of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, 192 p.

9. «Ճակատամարտ» օրաթերթ, Կ. Պոլիս, 1919, №№ 84, 110, 120, 193:

Newspaper "Chakatamart Daily", Constantinople, 1919, №№ 84, 110, 120, 193.

10. «Ճակատամարտ» օրաթերթ, Կ. Պոլիս, 1920, №№ 398, 426, 460, 477, 503, 504, 520, 524, 541:

Newspaper "Chakatamart Daily", Constantinople, 1920, №№ 398, 426, 460, 477, 503, 504, 520, 524, 541.

11. **Պետրոսյան Գ.** 2003, Հայաստանի Հանրապետու-

թյան ներքին և արտաքին քաղաքական կացությունը հանրապետության գոյության առաջին շրջանում (1918 թ. հունիս – նոյեմբեր), «Հայոց պատմության հարցեր», № 4, Երևան, ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., էջ 105-117):

Petrosyan G. 2003, The Internal and External Political Situation of the Republic of Armenia During Its Initial Period of Existence (June–November 1918), Questions of Armenian History, vol. 4. Yerevan, NAS "Gitutyun" Publishing, pp. 105-117.

Мариам В. Овсепян, *Институт истории НАН РА, к.ф.н.,*
Отражение социально-экономических проблем Первой
Республики Армении в газете "Чакатамарт" (1918–1920)

Резюме

Первая Республика Армения столкнулась с многочисленными проблемами. Голод, эпидемии, болезни, бедность и наличие беженцев усугубляли геополитические сложности, угрожавшие выживанию новообразованного государства. Решение экономических проблем требовало дипломатического и практического взаимодействия с соседними странами, которые зачастую были настроены недружелюбно или даже враждебно по отношению к Армении. Государственное строительство приходилось начинать с нуля, что делало неизбежными ошибки и недочеты. Несмотря на трудности, которые часто считались непреодолимыми, правительству Первой Республики Армения (1918–1920) удалось добиться успехов практически во всех областях, особенно в социально-экономической сфере. Этот непростой путь нашел отражение не только на страницах республиканской прессы, но и в армянских периодических изданиях, выходивших в Константинополе, в том

числе в ежедневной газете "Чакатамарт". Эта газета отличалась объективным и беспристрастным подходом к освещению и анализу деятельности руководителей республики. В целом, снисходительное отношение сотрудников к замеченным недостаткам и ошибкам объяснялось их стремлением сохранить армянскую государственность. Редакция верила, что при благоприятной политической обстановке в регионе руководители Армении в конечном итоге смогут найти решения как внутренних, так и внешних проблем.

Ключевые слова: Мудросское перемирие, Армянский вопрос, армянская периодика в Константинополе, Первая Республика Армения, ежедневная газета «Чакатамарт», социально-экономические проблемы, заем Независимости, Трансармянская железная дорога.

Mariam V. Hovsepyan, *Institute of History of the NAS RA, Ph.D in Philology, Reflections on the Socio-Economic Issues of the First Republic of Armenia in the "Chakatamart" Newspaper (1918-1920)*

Summary

The First Republic of Armenia faced numerous challenges. Hunger, epidemics, diseases, poverty, and the presence of refugees compounded the geopolitical complexities threatening the survival of the newly established state. Addressing economic problems required diplomatic and practical engagement with neighboring countries, which were often unfriendly or even hostile toward Armenia. State-building had to start from scratch, making mistakes and shortcomings inevitable. Despite encountering difficulties that were often deemed insurmountable, the government of the First Republic of Armenia (1918–1920) managed to achieve success in nearly all fields,

particularly in the socio-economic sector. This challenging path was reflected not only in the pages of the republican press but also in Armenian periodicals published in Constantinople, including the *Chakatamart* daily newspaper. This newspaper stood out for its objective and impartial approach in presenting and analyzing the work of the republic's leaders. The staff's generally lenient attitude toward the observed shortcomings and mistakes was driven by their desire to preserve Armenian statehood. The editorial team believed that, given favorable political conditions in the region, Armenia's leaders would eventually be able to find solutions to both internal and external challenges.

Key words: Mudros Armistice, Armenian Question, Constantinople-Armenian periodicals, First Republic of Armenia, *Chakatamart* daily newspaper, socio-economic issues, Independence Loan, Trans-Armenian Railroad.